

TALABALARDA HARBIY-KASBIY MOTIVATSIYANI SHAKLLANTIRISH

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.8.08.039>

Nazarov Tohir Toshpo'lotovich,
Harbiy ta'lim fakulteti Maxsus tayyorgarlik sikli o'qituvchisi.
Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti

Annotatsiya: Maqola talabalarning o'quv va jangovor faoliyati jarayonida ma'naviy, axloqiy, jismoniy sifat jihatdan samarali natijaga erishishi. Guruhdagi o'zaro munosabatlar kishilar xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatishi, talabaning o'z ofitseriga bo'lgan ichki sub'ektiv munosabati unda harbiy xizmatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Qandaydir sabablarga ko'ra, ushbu munosabat salbiy bo'lsa, bo'ysunish majburiy, xizmat jarayoni esa zerikarli bo'ladi, natijada kelishmovchilik va ko'ngilsiz holatlar kelib chiqadi. Aksincha, ofitser-o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi ijobiy munosabat xizmatni osonlashtirib, uni sevimli mashg'ulotga aylantiradi. Bu esa talabalarda kerakli jangovar sifatlarni tarbiyalashga yordam beradi. Guruhlardagi harbiy intizomni mustahkamlashda o'zaro munosabatlar mazmuni katta ahamiyatga ega. Qayerda o'zaro munosabatlar harbiy nizomlar asosiga qurilgan bo'lsa, o'sha joyda harbiy intizom mustahkam bo'ladi. O'zaro qarama-qarshi motivlarning salmog'i qamrovli bo'lsa, shaxsni faoliyatga undovchi ehtiyojlarning ob'ekti o'zining qiymati bilan o'zaro baravarlashsa, u holda bunday motivlar kurashi ularga hamohang tarzda kuchli kechishiga sabab bo'ladi. Ta'lim vaqtida ham, ta'limdan tashqari holatlarda ham o'ziga xos his-tuyg'ularga, irodaviy sifatlarga, tafakkur va dunyoqarashga ega bo'lgan talabalar o'zaro munosabatlarga kirishadilar. Bu esa talabalar o'rtasidagi munosabatlar yordamida motivatsiyani shakllantirishga ega ekanligidan dalolat beradi.

Tayanch tushunchalar: motiv, motivatsiya, qiziqish, kayfiyat, faoliyat, shijoat, yuksak ma'naviyat, bilim, ko'nikma.

ФОРМИРОВАНИЕ ВОЕННО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ У СТУДЕНТОВ

Назаров Тохир Тошпулотович,
Преподаватель военного образования цикла специальной
подготовки. Педагогический институт Бухарского государственного
университета

Аннотация: В статье речь идет о духовно-нравственных и физических результатах студентов в процессе учебы и борьбы. Тот факт, что взаимодействия в группе влияют на поведение людей, внутреннее субъективное отношение курсанта к своему офицеру, имеет важное значение в формировании у него положительного отношения к воинской службе. По какой-то причине, если такое отношение отрицательно, послушание обязательно, а процесс

служения становится утомительным, что приводит к разногласиям и разочарованиям. Наоборот, положительные отношения между офицером-учителем и курсантами облегчают службу и превращают ее в хобби. Это способствует привитию воспитанникам необходимых бойцовских качеств. Содержание взаимодействий имеет важное значение для укрепления воинской дисциплины в коллективах. Там, где отношения основаны на воинской дисциплине, крепка воинская дисциплина. Если вес противоречивых мотивов всеобъемлющ, а объект потребностей, побуждающих индивида к действию, равен его значению, то борьба таких мотивов приведет к сильной синхронности между ними. Учащиеся, обладающие уникальными эмоциями, силой воли, мышлением и мировоззрением, взаимодействуют как во время учебы, так и вне ее. Это показывает, что они способны мотивировать студентов через отношения.

Ключевые понятия: мотив, мотивация, интерес, настроение, активность, смелость, высокая духовность, знания, мастерство.

FORMATION OF MILITARY-PROFESSIONAL MOTIVATION IN STUDENTS

*Nazarov Tohir Toshpulatovich,
Teacher of Military Education, Special Training Cycle,
Pedagogical Institute of Bukhara State University*

Annotation: The article is about the spiritual, moral and physical results of students in the process of learning and combat. The fact that the interactions in the group affect the behavior of the people, the internal subjective attitude of the student towards his officer is important in forming in him a positive attitude towards military service. For some reason, if this attitude is negative, obedience is mandatory, and the service process becomes tedious, resulting in disagreements and frustrations. On the contrary, a positive relationship between the officer-teacher and the students makes the service easier and makes it a hobby. This helps to instill in the students the fighting qualities they need. The content of interactions is important in strengthening military discipline in groups. Where relations are based on military discipline, military discipline is strong. If the weight of conflicting motives is comprehensive, and the object of the motivating needs of the individual is equal to its value, then the struggle of such motives will lead to a strong synchronicity between them. Students who have unique emotions, willpower, thinking, and worldviews interact, both during and outside of school. This shows that they are able to motivate students through relationships.

Basic concepts: motive, motivation, interest, mood, activity, courage, high spirituality, knowledge, skill.

Kirish. Zamonaviy rivojlanishning bosqichida jamiyat ijtimoiy hayotning barcha sohalarida murakkab globallashuv jarayonlarini boshdan kechirmoqda, ular yuqori shiddat va hodisalarning o‘zaro bog‘liqligi bilan alohida

turmoqda. Fan va texnika yutuqlarini hayotga tatbiq etish inson faoliyatining deyarli barcha sohalarining jadal rivojlanishiga zamin yaratdi. Shu bilan birga mutaxassislarni kasbiy tayyorlashning o'rnini sezilarli darajada oshdi. Shunga asoslanib, ta'lim sifatini oshirish va uni doimiy tarzda takomillashtirish zarurati paydo bo'ldi. Davlat mustaqilligi va hududiy yaxlitligini ta'minlash Qurolli Kuchlarning asosiy vazifasi ekanligini hisobga olsak, ofitserlarni tayyorlash va harbiy ta'lim tizimini takomillashtirish muammosi dunyoning barcha mamlakatlarida dolzarbdir. Harbiy ta'lim tashkil etilganidan buyon doimo olimlar va amaliyotchilar, turli bilim sohalarini, ijtimoiy sohalar va davlat idoralari xodimlarining diqqatini tortgan. Ko'pchilik tomonidan harbiy ta'lim armiyaning va umuman davlat kelajagiga ta'sir qiluvchi, ya'ni jamiyat rivoji, global jarayonlar, harbiy rivojlanishga yo'nalish beruvchi omillardan biri hisoblanadi. Ushbu e'tibor harbiy ta'lim har doim Qurolli Kuchlarning yuqori jangovar qobiliyati va jangovar tayyorgarligini ta'minlaganligi bilan bog'liq.

Motiv va motivasiya muammosi jahon psixologiyasida turli tuman nuqtai nazardan yondashish orqali tadqiq qilib kelinmoqda. Uzoq va yaqin chet ellarda o'ziga xos psixologik maktablar vujudga kelgan, ularning negizida ilmiy pozitsiyalar va konsepsiyalar mohiyati jihatdan farqlanuvchi g'oyalar va yo'nalishlar birlashdi.

Ongsizlik ta'limotining asoschisi Z.Freyd xulq motivalari va ehtiyojlari muammosini ishlab chiqib, motivatsiyaning manbai instinkt, u tur va individning saqlanish shartidir deb ta'kidlaydi. Mazkur holatni muallif individning energetik potentsiya sifatida talqin etadi. Motivlarning falsafiy metodologik ahamiyati shuki, ular sabab oqibat, ichki murakkab bog'lanishlar tuzilishini yuqori darajada rivojlangan tizim sifatida talqin qilinadi. Bunday yondashuv esa o'z navbatida materiya rivojlanishining oliy mahsuli ekanligi to'g'risidagi xulosaga olib keladi. Chunonchi, maqsadga yo'naltirilgan va maqsadga muvofiqlashtirilgan har xil mazmundagi savollar, axborotlar, ma'lumotlar, xabarlar kishilar faoliyatining ongli xususiyati ta'kidlab o'tilgan mulohazalar mazmuni tarkibiga kiradi. Motivlar tuzilishini amaliy yo'nalishga qaratish-inson shaxsiga motivasion, irodaviy, axloqiy, hissiy, kognitiv, regulyativ ta'sir o'tkazishning omilkor shakllarining ilmiy asosi yuzaga kelishiga muhim imkon va kerakli shart-sharoitlar yaratadi. Insonning mehnat faoliyati tizimining murakkablashuvi ishlab chiqarishda axloqiy, ma'naviy, nafosat, ruhiy tarbiya jabhalari hamda radio, televidenie va targ'ibot-tashviqot ta'sirini samarali olib borishi, kasbiy tayyorgarlikning ekstremal va stress holatlarning sharoitlari barqarorlashuvi, takomillashuvi, yaxshilanuvi, maqsadga muvofiqlashuvi kabi omillarning barchasi shaxs motiv doirasining o'zgarishiga daxldor.

Metod. Kuzatish eng keng tarqalgan o'rganish metodi bo'lib, uning yordamida insonlar, harbiy jamoalar har xil sharoit va faoliyatlarda namoyon qiladigan hissiyot, hatti-harakat, xulq-atvorlarning tashqi ko'rinishlari namoyon bo'lishlari o'rganiladi.

Kuzatish faqatgina faktlarni qayd etishdangina bog'liq bo'lmasdan,

balki, ularni ilmiy jihatdan tushuntirish, tasniflash (klassifikasiyalash) va umumlashtirishni ham o'z ichiga oladi.

Kuzatish metodining o'ziga xos belgilari quyidagilar:

1. Har qanday kuzatish o'zining maqsadiga ega bo'ladi;
2. Kuzatish metodi o'zining tizimlashganligi bilan ajralib turadi (masalan, kuzatish asnosida kuzatilayotgan voqea va psixik hodisalar (munosabatlar, motivlar) o'rtasidagi qat'iy aloqadorlikni aniqlash imkoniyatining borligi);
3. Kuzatilayotgan shaxslar yoki guruhlar soni va kuzatishlar soni yetarlicha axborotlar yig'ish hamda ularni matematik qayta tahlil qilish uchun yetarli bo'lishi kerak;
4. Ma'lumotlarni ob'ektiv ravishda tizimlashtirish va yozib olish imkoniyatining mavjudligi (bayonnomalashtirish, magnitofonga yozib olish, foto-kinotasvir va hokazo);

Kuzatish metodiga nisbatan biz yuqorida sanab o'tgan talablar albatta ofitser-o'qituvchilar tomonidan inobatga olinishi lozim.

Kuzatish har xil shakllarda amalga oshirilishi mumkin:

- a) bevosita-tadqiqotchining o'zi tomonidan olib boriladi;
- b) bilvosita-boshqa kishilardan (o'qituvchidan, sikl boshliqlaridan va h.k.) olgan ma'lumotlarni tadqiqotchi umumlashtiradi.

Kuzatish tabiiy sharoitlarda amalga oshirilishi bilan ajralib turadi. U voqealarning odatdagi tabiiy maromini buzmaydi. Ushbu usul o'zining afzalliklari bilan bir qatorda ba'zi bir kamchiliklariga ham ega:

- uzoq vaqt davom etishi;
- natijalarni yozib borishning qiyinligi;
- o'rganilayotgan ob'ektlarning ko'pligi;
- materiallarni yig'ishning qiyinligi.

Kuzatish usuli vositasida ma'lum bir talaba yoki guruh (ularning psixologik xususiyatlari) haqidagi faktlar aniq maqsad bilan izchil ravishda to'plab boriladi. Ammo, kuzatish uslubi bilan o'rganilayotgan ob'ekt faoliyatining tashqi tomonlarigina emas, balki uni yuzaga keltirgan kuchlarni-fikr, motiv, hissiyot, maqsad va ehtiyojlarni ham kuzatish, o'rganish maqsadga muvofiq.

Ofitser-o'qituvchi kuzatish uslubidan foydalanib, ob'ektni o'rganganda talabaning o'zi haqida bergan ma'lumotlar o'zining fikrlari, hissiyotlari, harakatlari haqidagi xabarlardan ustalik, mahorat bilan foydalanishi kerak. Psixologiyada bunday ma'lumotlarga "o'z-o'ziga hisobot" deyiladi.

Bo'ysunuvchilarning o'z-o'ziga hisoboti ularning individual-psixologik xususiyatlarini o'rganishning asosiy vositasi hisoblanadi. Muayyan inson haqida faqatgina uning tashqi xulq-atvoriga qarab xulosa chiqarish yetarli emas. Agar, talaba zohiran xotirjam bir holatda quroldan o'q otib topshiriqni yaxshi bajarar ekan, bu unda ichki hissiy kechinmalar bo'lmadi degani emas. Buni, uning mashg'ulotlardan keyingi hikoyasidan (agar u dilkash bo'lsa) bilib olsa bo'ladi. Undan keyin ofitser-o'qituvchining ushbu talabada psixologik barqarorlikni ta'minlash uchun yana ishlashiga to'g'ri keladi. Faqat tashqaridan kuzatibgina bu natijalarga erishib bo'lmaydi.

Ammo, talabalarning o'zi haqidagi fikrlariga har doim tanqidiy yondashish kerak bo'ladi. Chunki inson o'zi haqida, ayniqsa, o'zining ichki kechinmalari

haqida gapirganda ob'ektivlikdan yiroqlashib, sub'ektivlikka beriladi.

Kuzatishning eng maqbul shakli alohida talabani har xil faoliyatlarda, har xil vaziyatlarda, har xil kishilar davrasida kuzatish hamda ushbu kuzatish natijalarini bir tizimga solib, undan keyingina ma'lum bir xulosaga kelishdan iborat. Shundagina undagi xarakterni, yo'nalishni, motiv, maqsad, his-tuyg'u va kechinmalarini bilib olish, tushunish mumkin.

Ammo, bunday chuqur va atroflicha xulosalar yasash, inson to'g'risida bir to'xtamga kelish uchun juda ko'p vaqt kerak bo'ladi. Kichik komandirlar kuzatuv natijalarini o'z natijalari bilan qiyoslab, umumlashtirish ham u yoki bu talaba to'g'risida fikrlar haqqoniyligini ta'minlaydi.

Kuzatishning ikkita turi farqlanadi:

- oddiy, ya'ni hayotiy kuzatish;
- ilmiy kuzatish.

Oddiy kuzatishda, kuzatuvchi o'z kuzatishlarini jiddiy deb qabul qilmaydi. Shuning uchun ham o'zi kuzayotgan insondagi ba'zi jihatlarga (ba'zan ikkinchi darajali) ko'proq e'tiborni qaratib, muhim xususiyatlarni e'tibordan chetda qoldirishi mumkin. Shunday holatlar bo'lmasligi uchun ofitser ilmiy kuzatish usulidan foydalanishi kerak bo'ladi.

Ilmiy kuzatish oddiy kuzatish uslubidan quyidagilar bilan farq qiladi:

1. Kuzatishdan aniq maqsad belgilanadi.
2. Maqsaddan kelib chiqqan holda kuzatish rejasi ishlab chiqiladi.

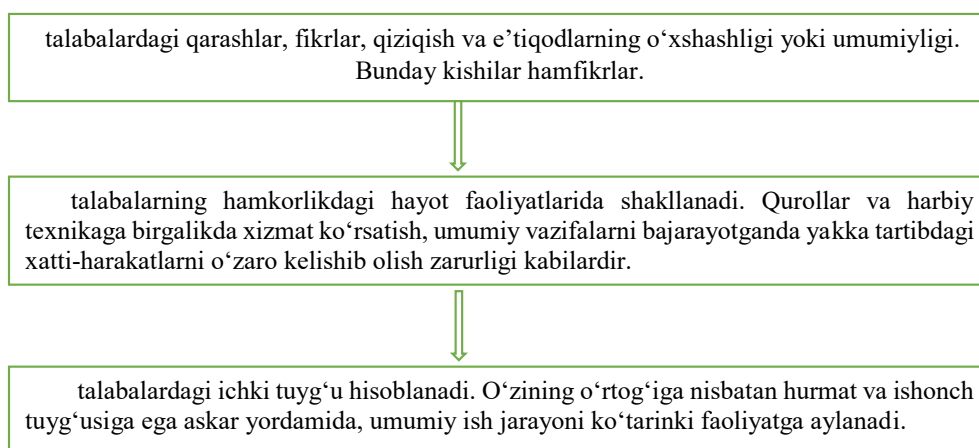
Ilmiy kuzatish doimiy va izchil ravishda olib boriladi. Kuzatish faqatgina ma'lumotlar yig'ishdangina iborat emas, balki ushbu yig'ilgan axborotlarni muntazam ravishda tahlil qilish, qiyoslash, baholash va tekshirishni ham o'z ichiga oladi.

Muhokamalar va natijalar. Shaxsning motiv doirasi uning ehtiyojlarida, irodaviy sifatlarida va vazifaviy imkoniyatlarida o'z aksini topadi. Motivning tadqiqot tarixidan kelib, unga yondashsak, bu holda u insonlar hayoti va faoliyatini ruhiy jihatdan boshqaruvchisi sifatida talqinidan iborat o'ziga xos turidir. Motiv tushunchasi, asosan, sut emizuvchi hayvonlarga taalluqli ekanligi ilmiy manbalarda ta'kidlab o'tiladi. Insonlarga aloqador motivlar tushunchasi qo'zg'atuvchilar va qo'zg'ovchilarning barcha turlarini o'z ichiga oladi (chunonchi, motivlar, eshtiyojlar, qiziqishlar, maqsadlar, intilishlar, motivlashgan ustanovkalar va boshqalar). Insonning motivlar oqimi to'g'risida mulohazalar insonning motivlari tuzilishini, ularning asosiy vazifaviy mexanizmlarini hamda shakllanish jarayoniga yo'naltirishning strategik rejasini ishlab chiqish muammosini psixologik tomondan tushuntirish uchun shaxsning psixik rivojlanishi tahliliga o'ziga xos ravishda taktik yondoshiladi.

Guruh talabalari har doim jamoa muhitida bo'ladilar. Shuning uchun ham shaxslararo munosabatlar aniq bir tizimga solingan bo'lib, ular harbiy nizomlar bilan tartibga solib turiladi. Talabalar o'rtasidagi munosabatlar quyidagi shakllarda bo'ladi: Ta'limga oid, ta'limdan tashqari (maishiy) va shaxsiy munosabatlar.

Ta'limga oid munosabatlar xizmatni o'tashda, amaliy mashg'ulotlarda va kundalik hayotda nihoyatda zarur bo'lib, har bir kishidan eng avvalo

jangovar, xizmatga va mehnatga oid, ijtimoiy-siyosiy majburiyatlarni so‘zsiz bajarishni taqozo etadi. Ushbu o‘zaro munosabatlar harbiy jamoaning tashkiliy tuzilishida rasman mustahkamlab qo‘yilgan. Bundan tashqari ular harbiy nizom, buyruq, qoida va qo‘llanmalarda bayon etilgan bo‘ladi. Ofitser-o‘qituvchilarning faoliyatlari ushbu o‘zaro munosabatlarni qaror toptirishga, mustahkamlashga va boshqarishga qaratiladi. Ta‘limga oid o‘zaro munosabatlar tizimi muntazam qaror toptirib boriladi. Masalan, o‘qish faoliyatining u yoki bu jarayonida talabalarni qayta taqsimlash, majburiyatlarni belgilash va vazifalarni taqsimlash, hisobot vaqti va shaklini ko‘rsatish, xizmatda kamchiliklar bo‘lganda jazolash shular sirasiga kiradi. Ammo, xizmat davrida ham, undan tashqarida ham iroda, ong va hissiyotga ega bo‘lgan kishilar o‘zaro ta‘sirleshadilar. Shuning uchun ham xizmatga oid munosabatlarni shaxsiy munosabatlardan, shaxsiy munosabatlarni esa xizmatdan tashqari munosabatlardan butunlay ajratib bo‘lmaydi. Ta‘lim vaqtida ham, ta‘limdan tashqari holatlarda ham o‘ziga xos his-tuyg‘ularga, irodaviy sifatlarga, tafakkur va dunyoqarashga ega bo‘lgan insonlar o‘zaro munosabatlarga kirishadilar. Bu esa talabalar o‘rtasidagi munosabatlarning chuqur ruhiy-emosional mazmunga ega ekanligidan dalolat beradi (1-rasm).

Rasm. Har xil talabalarni bir jamoaga birlashtiruvchi asoslar.

Guruhdagi o‘zaro munosabatlar kishilar xulq-atvoriga juda kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Talabaning o‘z ofitseriga bo‘lgan ichki sub‘ektiv munosabati unda harbiy xizmatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Qandaydir sabablarga ko‘ra, ushbu munosabat salbiy bo‘lsa, bo‘ysunish majburiy, xizmat jarayoni esa zerikarli bo‘ladi, natijada kelishmovchilik va ko‘ngilsiz holatlar kelib chiqadi. Aksincha, ofitser-o‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi ijobiy munosabat xizmatni osonlashtirib, uni sevimli mashg‘ulotga aylantiradi. Bu esa talabalarda kerakli jangovar sifatlarni tarbiyalashga yordam beradi. Guruhlardagi harbiy intizomni mustahkamlashda o‘zaro munosabatlar mazmuni katta ahamiyatga ega. Qayerda o‘zaro munosabatlar harbiy nizomlar asosiga qurilgan bo‘lsa, o‘sha joyda harbiy intizom mustahkam bo‘ladi.

Motivlarning navbatdagi toifasiga, ya'ni ichki motivlar turkumiga individual xususiyatli motivlar kiradiki, ular talaba shaxsida o'qishga nisbatan individual maqsadni ro'yobga chiqaruvchi qo'zg'alish negizida paydo bo'ladi. Chunonchi, bilishga nisbatan qiziqishning vujudga kelishi shaxsning ma'naviy (madaniy) darajasini oshirish uchun undagi intilishlarning yetilishidir. Bunga o'xshash motivlarning ta'sirida o'quv jarayonida nizoli, ziddiyatli vaziyatlar yuzaga kelmaydi. Albatta bunday toifaga taalluqli motivlar paydo bo'lishiga qaramay, ba'zan qiyinchiliklar vujudga kelishi ehtimol, chunki bilimlarni o'zlashtirish uchun irodaviy zo'r berishga to'g'ri keladi. Bunday xossalarga ega bo'lgan irodaviy zo'r berishlar tashqi halaqit beruvchi qo'zg'atuvchilar (qo'zg'ovchilar) kuchi va imkoniyatini kamaytirishga qaratiladi. Ta'lim jarayonida bunday vaziyatlarni yaratish o'qituvchining muhim vazifasi hisoblanib, uning faoliyati ichki anglanilgan motivlar talabalar xulq-atvorini shunchaki boshqarish bilan cheklanmasdan, balki ular shaxsini shakllantirishga, ularda maqsad qo'ya olish, qiziqish uyg'otish va ideallarni tarkib toptirishga qaratiladi

Psixologik ma'lumotlarning ko'rsatishicha, tanlangan xatti-harakatlar oqilona, omilkor, odilona ekanligi to'g'risida qarorga kelinganida, maqsadga muvofiqligi ishonchli dalillar ustiga qurilganida ushbu jarayonlar qiyinchiliksiz sodir bo'ladi. Biroq aksariyat hollarda qarorga kelish murakkab jarayonga aylanadi, buning natijasida motivlar kurashi paydo bo'ladi, binobarin, tanlash, yakdillikka kelish muddati birmuncha uzoqlashadi. Masalan, harbiyda ish joyini almashtirish xoshish-istagi tug'ildi deb aytaylik, biroq unda boshqa xususiyatga ega bo'lgan intilishlari hukm surishi mumkin, o'z navbatida ular ishxonani o'zgartirishga to'sqinlik ham qiladi. Jumladan, ish joyini o'zgartirish maoshning yangi ishxonada biroz yuqoriligi bilan bog'liq bo'lsa-da, lekin yangi muhitga va jamoaga, notanish shart-sharoitga, boshqacha talabga moslashish (ko'nikish) zarurligini taqozo etadi. Ana shu tarzda munosabatlar bilan motivlar kurashi yuzaga keladi, uning negizida:

a) yangi ish joyidan, b) ichki qanoatlanish tuyg'usidan voz kechish kerakmi; yoki v) qimmatli imkoniyat tug'ilishi, g) uning istiqboli evaziga o'zining boshqa ehtiyojlaridan yuz o'girishi lozimmi degan motivlar kurashadi.

Harbiy faoliyatdagi o'zaro munosabatlar har xil ichki va tashqi omillar ta'sirida o'zgarib turadi. Zamonaviy harbiy texnika va qurollarning murakablashganligi, ularning bir nechta kishilar tomonidan boshqarilishi bo'linmadagi va har bir harbiy xizmatchidagi mas'uliyat hissini nihoyatda oshiradi. Ularni boshqarishda aniqlik va hushyorlik, harakatlardagi o'zaro muvofiqlik talab etiladi. Bularning hammasi talabalarni bitta jamoa atrofiga birlashtiradi, har bir kishining umumiy ish uchun mas'uliyatini oshiradi.

Insonlarga o'tkazadigan ta'siriga ko'ra, shaxsiy munosabatlar o'zaro munosabatlar tizimida alohida o'rin tutadi. Bunday munosabatlar stixiyali ravishda qaror topadi (yoqtirish, yoqtirmaslik, befarqlik, do'stlik, xayrixohlik va hokazo). Kundalik hayotda bunday munosabatlarga har doim ham e'tibor berilavermaydi. Ammo, shaxsiy munosabatlar katta ta'sir kuchiga ega bo'lib, doimiy e'tiborni hamda izchil boshqaruvni taqozo qiladi.

Kundalik faoliyat jarayonida talabalar amalga oshiradigan har xil o‘zaro aloqalar va muloqotlar jamoadagi o‘zaro munosabatlar tizimini tashkil etadi. Aynan ushbu jarayonda shaxslar va jamoalar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirlashuv shakllari paydo bo‘ladi va rivojlanadi.

Motivlar kurashida u yoki bu tarzda qarorga kelishni ma’qullash (e’tirof qilish) yoki ma’qullamaslik (e’tirof qilmaslik) to‘g‘risidagi mulohazalarni tashlil qilish (ularni chamalash) bilan cheklanib qolmasdan, balki o‘zaro ziddiyatli, bir-birini inkor etuvchi harakatlarni tatbiq etishga undovchi qabildagi motivlar kurashi ham tug‘ilishi mumkin. O‘zaro qarama-qarshi motivlarning salmog‘i qamrovli bo‘lsa, shaxsni faoliyatga undovchi ehtiyojlarning ob’ekti o‘zining qiymati bilan o‘zaro baravarlashsa, u holda bunday motivlar kurashi ularga hamohang tarzda kuchli kechadi. Mabodo shaxsda televideniya film ko‘rish xoshishi bilan do‘stining tug‘ulgan kuni bilan tabriklash uchun borish istagi o‘rtasida ruhiy kurash yuzaga kelsa, motivlar kurashi sodir bo‘lmaydi, chunki bunday mahalda shaxsda filmni tomosha qilish istagi (intilish) o‘zidan o‘zi yo‘qoladi. Lekin motivlar kurashi hamisha ham shunday yengil o‘tadi deb xulosa chiqarmaslik kerak, bunda munosabat, xoshish shaxs uchun qanchalik muhim ahamiyat kasb etishiga ko‘p jihatdan bog‘liq. Jumladan, insonni safarga otlanish (tayyorgarligi) hamda qarindoshdagi to‘yga tabriklash uchun borish istaklari (zarurati) o‘rtasidagi motivlar kurashi o‘zaro bir-biriga zid ekanligi tufayli faqat ulardan bittasini tanlash taqozo etilganligi sababli murosasiz kurash tariqasida keskin tus olishi mumkin. Shunga o‘xshash motivlar kurashi natijasida muayyan qarorga kelishi yoki qaror qabul qilish vujudga keladi, bunda shubshalanish, sustlik, loqaydlik, ikkilanish singari sifatlar (goho illatlar) faoliyat doirasidan siqib chiqarilib, butun diqqat e’tibor qarorni amalga oshirishga yo‘naltiriladi. Mabodo qarorga kelinganidan keyin ham jur’atsizlik shaxsni ikkilanish sari yetaklashda davom etaversa, u holda irodaviy harakat tub ma’nodagi harakatdan, shijoatdan, sobitqadamlikdan, belgilangan maqsad sari intilishdan mahrum ekanligini aks ettiradi. Maqsadga erishish uchun shaxs o‘zini tayyorlaydi, psixologik va statistik kutilmalar o‘zaro tafovutlanishi yuzasidan axborotlarni umumlashtiradi.

O‘zaro munosabatlar tizimi jamoadagi rahbarlik usullariga, ijtimoiy-psixologik muhitga, an’analarga, harbiy intizomga va shaxsiy tarkibning o‘z vazifalariga bo‘lgan munosabatlariga ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu sanab o‘tilgan omillar esa jamoaning rivojlanganlik darajasini belgilaydi.

Ma’lumki, harbiy guruhlardagi o‘zaro munosabatlar umumharbiy nizomlar va axloq me’yorlari bilan tartibga solib turiladi. O‘zaro hurmat, jangovar o‘rtoqlik, jamoatchilik ishlarida faol ishtirok etish, har qanday sharoitda ham o‘rtoqlariga yordam berishga intilish kabilar harbiy nizomlarga asoslangan o‘zaro munosabatlarga xos.

Ofitserlar va talabalar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar yakkaboshchilik, turli yoshdagi harbiy xizmatchilar o‘rtasidagi munosabatlarda ma’lum masofani saqlash, o‘zaro hurmat va boshliqlarning obro‘si kabi tamoyillarga asoslanadi. Boshliq va komandirlarga so‘zsiz bo‘ysunish harbiy xizmatchi

shaxsini yerga urmaydi. Chunki, ularning qiziqishlari o‘zaro mos keladi, ular bir maqsad, Vatan himoyasi uchun xizmat qiladilar. Jamoada harbiy nizomlarga asoslangan o‘zaro munosabatlarni shakllantirish ko‘p jihatdan askarlarning jamoaga moslashuviga, ularning muloqot usullariga va ruhiy jihatdan qanchalik mosliklariga bog‘liq bo‘ladi. Ushbu ko‘rsatkichlarni bilgan holda guruhdagi o‘zaro munosabatlarni boshqarish mumkin.

O‘zaro munosabatlarning har qanday shaklida turli xil ijtimoiy-psixologik hodisalar yuz berib turadi. Shunday hodisalardan biri taqlid bo‘lib, inson shaxsining kamol topishida uning o‘rni beqiyos, har qanday inson hayotda kimgadir taqlid qiladi, unga o‘xshashga harakat qiladi. Psixologlar tili bilan aytganda insonlardagi ijtimoiy bilim va tajriba manbalaridan biri - taqliddir.

Munosabatlarda paydo bo‘ladigan yana bir ijtimoiy - psixologik hodisa musobaqa yoki o‘zaro raqobat hisoblanadi. Musobaqa insonlarni faollashtiruvchi ta’sir kuchiga ega. Ushbu hodisadan guruhlardagi jangovar va ijtimoiy-siyosiy tayyorgarlik darajasini oshirishda foydalanish maqsadga muvofiq.

Bundan tashqari, talabalar o‘rtasidagi munosabatlar boshliqlar va bo‘ysunuvchilar, kattalar va kichiklar, shuningdek, o‘zaro tenglar o‘rtasidagi munosabatlarga bo‘linadi. Bunday munosabat-larning mazmuni O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining intizom nizomida bayon etilgan.

Shuni eslatib o‘tish o‘rinliki, qarorga kelish, uni amalga oshirishda qiyinchiliklarni bartaraf etishda irodaviy zo‘r berish muhim ahamiyat kasb etadi. Aksariyat psixologik holatlarda inson tomonidan qarorga o‘z ehtiyojlarining ustuvorligi darajasi ta’sirini zaruriy chora tariqasida yengish bilan uyg‘unlashgan, jiddiylik, zo‘riqish xususiyatli ichki zo‘r berish jarayoni bilan uzviy bog‘liqlikka ega. Shaxs o‘zidagi qarama-qarshiliklarni yengishga nisbatan bunday munosabat (zaruriyat) birinchidan, sub’ektning ayrim istaklari, mustashkamlangan salbiy odatlari; ikkinchidan, turmush hodisalariga nisbatan ko‘nikish hissi; uchinchidan, ma’qullanilmagan axloq-odob tamoyillari, an’analar bilan kurashining kechishi irodaviy aktning o‘ziga xos xususiyatga ega bo‘lgan xislati (sifati) hisoblanish irodaviy zo‘r berish tomonidan idora qilinadi.

Qiziqish shaxsning muhim psixologik jabhalaridan biri hisoblanib, unda talabaning individual xususiyati bevosita mujassamlashadi. Qiziqish-talabalarning dunyoqarashi, e’tiqodlari, ideallari, ya’ni uning oliy maqsadlari, ezgu niyatlari, orzu umidlari bilan bevosita muhim rol o‘ynaydi hamda ularning muvaffiqiyatli kechishini ta’minlash uchun xizmat qiladi. Qiziqish bilimlarni ongli, puxta, barqaror, anglagan holda o‘zlashtirishda, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishda, shaxs qobiliyati, zehni, uquvchanligi rivojlantirishga, olamni mukammalroq tushunishga, bilim saviyasining kengayishiga yordam beradi. Qiziqish motiv singari borliqning mo‘jizakor tomonlarini bilishga, fan asoslarini egallashga faoliyatning turli-tuman shakllariga nisbatan ijodiy yondashishni vujudga keltiradi, mehnatga, ta’limga mas’uliyat bilan munosabatda bo‘lishni shakllantiradi, har qaysi yakka (individual) shaxsda ishchanlik, g‘ayrat-shijoat, yengilmas irodani tarkib toptirishga puxta psixologik shart-sharoitlar yaratadi. Qiziqishning psixologik

mohiyatidan kelib chiqqan holda yondashilganda, qiziqish, insonda intilish, faollik, ichki turtki, ehtiyojni ro'yobga chiqarish manbai rolini bajaradi.

Jamoa kayfiyati, jamoa a'zolarida u yoki bu hodisaga nisbatan paydo bo'ladigan hissiyotlar majmuasi. Jamoa kayfiyati juda katta ta'sir kuchiga ega bo'lib, talabalar xulq-atvori va faoliyatining motivi hisoblanadi.

Darhaqiqat jamoa kayfiyatining ba'zi turlari (ishtiyoq, muvaffaqiyatga bo'lgan ishonch, ko'tarinki kayfiyat) uning muvaffaqiyatiga omil bo'lsa, boshqalari (yomon kayfiyat, o'z kuchiga ishonmaslik, zerikish, xafalik va norozilik) esa aksincha, jamoaning imkoniyatlarini pasaytiradi.

Bundan tashqari harbiy jamoalar o'ziga xos an'analarga ega bo'ladilar. Jamoaning o'ziga xos biron bir xususiyatini vaqt o'tishi bilan saqlab qolish hodisasiga an'ana deyiladi.

Xulosa va tavsiyalar. jamoa yana o'ziga xos ijtimoiy-psixologik muhit bilan ham xarakterlanadi. Ijtimoiy-psixologik muhit (mikromuhit, axloqiy muhit) murakkab tushuncha bo'lib, u o'z ichiga har bir talabadagi his-tuyg'ularni, ulardagi ijtimoiy ehtiyojlarning qondirilganlik darajasini (muloqot, o'zaro hurmat, do'stlik, qobiliyatlarini namoyon qilish darajasi va hokazo) va jamoa kayfiyatini oladi. Bir vaqtda jamoaning hamma a'zolarida yoki ularning ko'pchiligida namoyon bo'ladigan his-tuyg'ular va kechinmalar majmuasiga jamoa kayfiyati deyiladi.

Agar alohida bir shaxsdagi kayfiyat fiziologik, psixologik va boshqa ijtimoiy omillarga bir xil darajada bog'liq bo'lsa, jamoa kayfiyati esa eng avvalo ijtimoiy munosabatlar butun tizimi (iqtisodiy, siyosiy, g'oyaviy, ma'naviy) natijasi hisoblanadi. Ijtimoiy hayot esa insonlar hayotining moddiy va ma'naviy sharoitlari bilan belgilanadi.

Shunday qilib, ofitser-o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi ijobiy munosabat xizmatni osonlashtirib, uni sevimli mashg'ulotga aylantiradi. Bu esa talabalarda kerakli jangovar sifatlarni tarbiyalashga yordam beradi. Ta'lim vaqtida ham, ta'limdan tashqari holatlarda ham o'ziga xos his-tuyg'ularga, irodaviy sifatlarga, tafakkur va dunyoqarashga ega bo'lgan insonlar o'zaro munosabatlarga kirishadilar. Bu esa talabalar o'rtasidagi munosabatlarning chuqur ruhiy-emosional mazmunga ega ekanligidan dalolat beradi. Guruhdagi motivatsiya talabalar xulq-atvoriga juda kuchli ta'sir ko'rsatadi. Talabaning o'z ofitseriga bo'lgan ichki sub'ektiv munosabati unda harbiy xizmatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya.-T:Universitet, 2002.-B.137.
2. Raximov F.B. Harbiy psixologiya va pedagogika asoslari Darslik.-B.:Umid, 2022.-151 b.
3. Uzoqov A.M. Harbiy psixologiya va pedagogika O'quv qo'llanma.-B.:Kamolot, 2022.-131 b.
4. Nasriddinov Ch.R. Harbiy psixologiya. O'quv qo'llanma T.;Fan, 2004.-123 b.